

KRIMINALISTINIS NEVIEŠŲ TYRIMO VEIKSMŲ INTEGRACIJOS Į LIETUVOS BAUDŽIAMĄJĮ PROCESĄ VERTINIMAS

Doktorantas Ernestas Lipnickas

Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo fakulteto Kriminalistikos katedra
Ateities g. 20, Vilnius, Lietuva
Telefonas +3705 266 3366
Elektroninis paštas ernestas@stt.lt

Pateikta 2005 m. birželio 30 d.

Parengta spausdinti 2005 m. lapkričio 14 d.

Pagrindinės sąvokos: baudžiamasis procesas, kriminalistika, kitos procesinės prievartos priemonės, nevieši tyrimo veiksmai ir operatyviniai veiksmai, jų panaudojimo išaiškinant ir tiriant nusikaltimus teisinis reglamentavimas.

S a n t r a u k a

2003 m. Lietuvoje įsigaliojo nauji baudžiamieji įstatymai – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, kuriais buvo siekiama iš naujo įtvirtinti nusikalstamų veikų kvalifikavimo, jų išaiškinimo ir tyrimo teisinį reglamentavimą ir taip užbaigti Lietuvoje vykdomą teisės reformą. Nors buvo priimti ir tuo pačiu metu įsigaliojo pagrindiniai šalies baudžiamieji įstatymai, juose dar liko teisės spragų ir teisės normų praktinio taikymo probleminių klausimų, reikalaujančių atskiro nagrinėjimo.

Vienas iš mokslininkų dėmesio reikalaujančių probleminių klausimų yra susijęs su Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintomis teisės normomis, reglamentuojančiomis kitas procesines prievartos priemones, dar vadinamus neviešus tyrimo veiksmus ir jų panaudojimo ikiteisminio tyrimo metu išaiškinant ir tiriant nusikaltimus teisinius pagrindus bei tvarką.

Įvertinus tai šiame straipsnyje nagrinėjamas neviešų tyrimo veiksmų teisinis reglamentavimas tiek šalies vidaus teisės, tiek Europos Sąjungos ir kitų užsienio šalių teisės kontekste, analizuojami teisės aktų pakeitimai bei praktinių darbuotojų apklausos dėl neviešų tyrimo veiksmų integravimo į Lietuvos baudžiamąjį procesą tikslingumo rezultatai. Nagrinėjant kai kuriuos neviešų tyrimo veiksmų praktinio taikymo probleminius klausimus straipsnyje pateikiami siūlymai dėl neviešų tyrimo veiksmų panaudojimo išaiškinant ir tiriant nusikaltimus teisinio reglamentavimo tobulinimo.

Į v a d a s

2003 m. Lietuvoje įsigaliojus naujiems baudžiamiesiems įstatymams – 2000 m. priimtam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui (toliau – Baudžiamasis kodeksas) ir 2002 m. priimtam Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui (toliau – Baudžiamojo proceso kodeksas) – iš esmės buvo pakeistas nusikalstamų veikų kvalifikavimas, įtvirtintas naujas ikiteisminis nusikalstamų veikų tyrimo procesas, kuris lėmė naujų proceso dalyvių, naujų ikiteisminio tyrimo proceso formų ir naujų nusikalstamų veikų išaiškinimo ir tyrimo veiksmų suformavimą. Tokia teisės reforma, kai buvo priimti ir kartu įsigaliojo pagrindiniai šalies baudžiamieji įstatymai, buvo siekiama iš naujo įtvirtinti nusikalstamų veikų kvalifikavimo, jų išaiškinimo ir tyrimo teisinį reglamentavimą ir taip pašalinti buvusias teisės spragas įstatymuose. Tačiau vėlesni šių įstatymų teisės normų pakeitimai ir papildymai parodė, kad šiuose teisės aktuose dar liko teisės spragų ir teisės normų praktinio taikymo probleminių klausimų.

Atsižvelgdami į praktikoje kylančias teisės normų aiškinimo, praktinio taikymo problemas ir siekdami tobulinti priimtas teisės normas, Lietuvos mokslininkai toliau nagrinėja įvairius probleminius klausimus, susijusius su šiuose įstatymuose įtvirtintomis teisės normomis ir teisiniu jų įgyvendinimo mechanizmu.

Vienas iš mokslininkų dėmesio reikalaujančių probleminių klausimų yra susijęs su Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintomis teisės normomis, reglamentuojančiomis kitas procesines prievartos priemones, dar vadinamus neviešus tyrimo veiksmus, ir jų panaudojimo ikiteisminio tyrimo metu išaiškinant ir tiriant nusikaltimus teisinius pagrindus bei tvarką.

Nagrinėdami Baudžiamojo proceso kodekso teisės normas galime pastebėti, kad įstatyme, be kitų procesinių prievartos priemonių, yra numatytos naujai baudžiamajame procese atsiradusios procesinės prievartos priemonės: telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolės atlikimas bei įrašų darymas (154 str.), savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai (158 str.)¹, leidimas atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus (159 str.), slaptas sekimas (160 str.) [1]. Nors įstatyme jos įvardytos kaip kitos procesinės prievartos priemonės, tačiau Lietuvos ir užsienio šalių kriminalistai jas vadina neviešais arba specialiais ikiteisminio tyrimo veiksmais, kuriuos atliekant renkami nusikaltimo išaiškinimui ir tyrimui reikšmingi duomenys [2; 3].

Neviešus tyrimo veiksmus taip pat galime aptikti Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatyme (toliau – Operatyvinės veiklos įstatymas), kuriame, be kitų operatyvinių veiksmų, yra numatyti tokie operatyviniai veiksmai kaip operatyvinis sekimas (anksčiau buvo vartojama slapto sekimo sąvoka), techninių priemonių panaudojimas specialia tvarka (slapta kontroliuojant ir fiksuojant asmenų pokalbius, kitokį susižinojimą ar veiksmus), slaptoji operacija, nusikalstamos veikos imitacijos modelis, kontroliuojamas gabenimas ir kt. [4].

Pažymėtina, kad tokia padėtis, kai nevieši tyrimo veiksmai yra numatyti keliuose Lietuvos įstatymuose, susiklostė todėl, kad naujo Baudžiamojo proceso kodekso rengimo grupėje dalyvavę mokslininkai kai kurias Operatyvinės veiklos įstatymo teisės normas, susijusias su neviešais tyrimo veiksmais, siūlė perkelti į baudžiamąjį procesą reglamentuojantį įstatymą. Tai jie siūlė turėdami tikslą iš esmės pakeisti neviešų tyrimo veiksmų panaudojimo išaiškinant ir tiriant nusikaltimus teisinį reglamentavimą, kad ateityje jų taikymo metu būtų išvengta galimų žmogaus teisių ir laisvių pažeidimų [5]. Tačiau Lietuvos įstatymų leidėjas neviešus tyrimo veiksmus ir jų atlikimo tvarką numatė tiek naujajame Baudžiamojo proceso kodekse, tiek Operatyvinės veiklos įstatyme, paliekant galioti teisės normas, reglamentuojančias operatyvinius veiksmus ir jų atlikimo tvarką. Todėl nors Baudžiamojo proceso kodekse numatytos kitos procesinės prievartos priemonės pagal pavadinimą šiek tiek skiriasi nuo Operatyvinės veiklos įstatyme įtvirtintų operatyvinių veiksmų, tačiau savo tikslais jie yra tapatūs.

Įvertinus tai kyla klausimas, ar buvo tikslinga neviešus tyrimo veiksmus, kurie jau buvo numatyti Operatyvinės veiklos įstatyme, kartu įtvirtinti ir Lietuvos baudžiamąjį procesą reglamentuojančiame teisės akte? Jei taip, tai ar Lietuvos įstatymuose numatytas neviešų tyrimo veiksmų panaudojimo išaiškinant ir tiriant nusikaltimus teisinis reglamentavimas yra tiksliai ir aiškiai apibrėžtas?

Siekdami atsakyti į šiuos ir kitus probleminius klausimus, toliau šiame straipsnyje tiek praktiniu, tiek teoriniu aspektu išsamiai panagrinėsime ir pateiksime kriminalistinį neviešų tyrimo veiksmų integracijos į Lietuvos baudžiamąjį procesą vertinimą.

Kriminalistinis neviešų tyrimo veiksmų integracijos į Lietuvos baudžiamąjį procesą vertinimas

Nevieši tyrimo veiksmai, kurie Lietuvos įstatymuose numatyti kaip kitos procesinės prievartos priemonės ir operatyviniai veiksmai, jau seniai buvo nagrinėjami įvairių užsienio šalių mokslo teorijoje ir plačiai taikomi šių šalių praktikoje išaiškinant ir tiriant nusikaltimus [6; 7; 8; 9; 10]. Lietuvoje nevieši tyrimo veiksmai, tokie kaip slapta telefoninių pokalbių kontrolė, slaptas sekimas, nusikalstamos veikos imitacijos modelis, slaptoji operacija ir kiti veiksmai taip pat buvo taikomi išaiškinant ir tiriant sunkiai atskleidžiamus nusikaltimus. Šiuos neviešus tyrimo veiksmus, teisės aktuose vadinamus operatyviniais veiksmais, iki naujų baudžiamųjų įstatymų įsigaliojimo reglamentavo Operatyvinės veiklos

---

¹ Lietuvos mokslininkai, aiškindami Baudžiamojo proceso kodekso 158 straipsnio turinį, nurodo, kad taikant savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus galima atlikti dviejų rūšių veiksmus: 1) slapta patekti į gyvenamąsias patalpas, transporto priemones ir apžiūrėti šiuos objektus, laikinai paimti bei apžiūrėti dokumentus, paimti iširti to neskelbiant medžiagų, žaliavų ir produkcijos pavyzdžių bei kitų objektų, atlikti kontrolinį gabenimą, užmegzti ryšius su asmenimis, tapusiais nusikalstamos veikos tyrimo objektais, ir pan.; 2) atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus. Plačiau žr.: G. Goda, P. Kūconis ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras. I–IV dalys. 2003.

įstatymo teisės normos, o duomenų, gautų juos atliekant, panaudojimo baudžiamajame procese tvarką numatė Baudžiamojo proceso kodekso teisės normos.

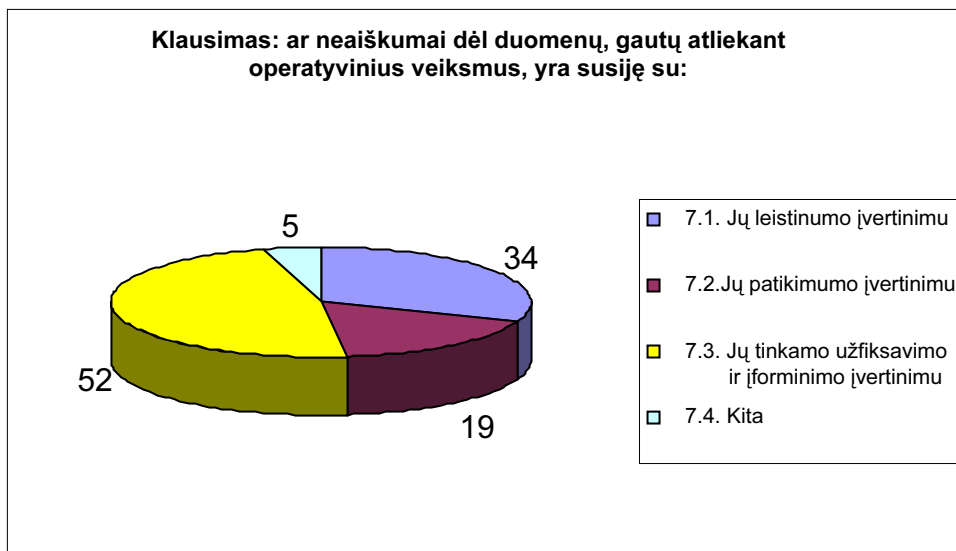
Iki 2002 m. priimto Baudžiamojo proceso kodekso įsigaliojimo Lietuvoje galiojo 1961 m. šio kodekso redakcija. Iš pradžių joje nebuvo numatyta galimybė duomenis, gautus atliekant operatyvinius veiksmus, panaudoti baudžiamajame procese. Tik vėliau, 1993 m., šį kodeksą papildžius naujais 198-1 („Techninių priemonių panaudojimas atliekant operatyvinius veiksmus“) ir 198-2 („Telefoninių pokalbių klausymas“) straipsniais, įstatyme buvo reglamentuota operatyvinių veiksmų atlikimo metu gautų duomenų panaudojimo baudžiamajame procese tvarka [11]. Vis dėlto tiek įvairių mokslo šakų teorijoje, tiek praktikoje buvo diskutuojama dėl to, ar atliekant operatyvinius veiksmus duomenys, gauti baudžiamajame procese, turi įrodomąją reikšmę, t. y. ar jie gali tapti įrodymais ir jei taip, tai kiek jie gali būti panaudoti baudžiamojo proceso metu.

Tarsi atsakydamas į iškilusius Lietuvos įstatymų teisės normų, susijusių su neviešais tyrimo veiksmais, praktinio taikymo probleminius klausimus, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2000 m. gegužės 8 d. nutarime pažymėjo: „Nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis¹ [...], kuris savo esme ir paskirtimi yra panašus į kitų valstybių įstatymuose (paprastai baudžiamuosiuose procesiniuose) numatytą slaptųjų tyrėjų/agentų panaudojimą tiriant ir išaiškinant tam tikrų kategorijų nusikaltimus [...], gali būti tik viena iš priemonių, kai reikia išaiškinti asmens rengiamą ar jau pradėtą daryti nusikaltimą. Pažymėtina, kad ikiteisminis tyrimas apima ir operatyvinę veiklą. Operatyviniais veiksmais gauta informacija Baudžiamojo proceso kodekso nustatytais atvejais gali būti panaudota kaip įrodymai baudžiamajame byloje“ [12].

Nagrinėjant šią situaciją lyg ir būtų galima teigti, kad buvo netikslinga neviešus tyrimo veiksmus, kurie ir taip buvo įtvirtinti Operatyvinės veiklos įstatyme, įtraukti į Lietuvos baudžiamąjį procesą, tačiau mūsų atliktas tyrimas parodė ką kitą.

Kalbant apie operatyvinius veiksmus ir jų atlikimo metu gautų duomenų panaudojimą baudžiamajame procese reikia pažymėti, kad iki naujų Lietuvos baudžiamųjų įstatymų įsigaliojimo dviprasmiškas operatyvinių veiksmų ir jų metu gautų duomenų teisinis reglamentavimas, kai operatyviniai veiksmai buvo numatyti Operatyvinės veiklos įstatyme, duomenų, gautų juos atliekant, panaudojimo baudžiamajame procese tvarka, numatyta Baudžiamojo proceso kodekse, tiek prokurorams, tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnams dažnai sukeldavo daug neaiškumų ir teisės normų praktinio taikymo problemų. Praktikoje kylančius neaiškumus galima būtų pailustruoti straipsnio rengimo metu atliktos apklausos rezultatais.

1 diagrama

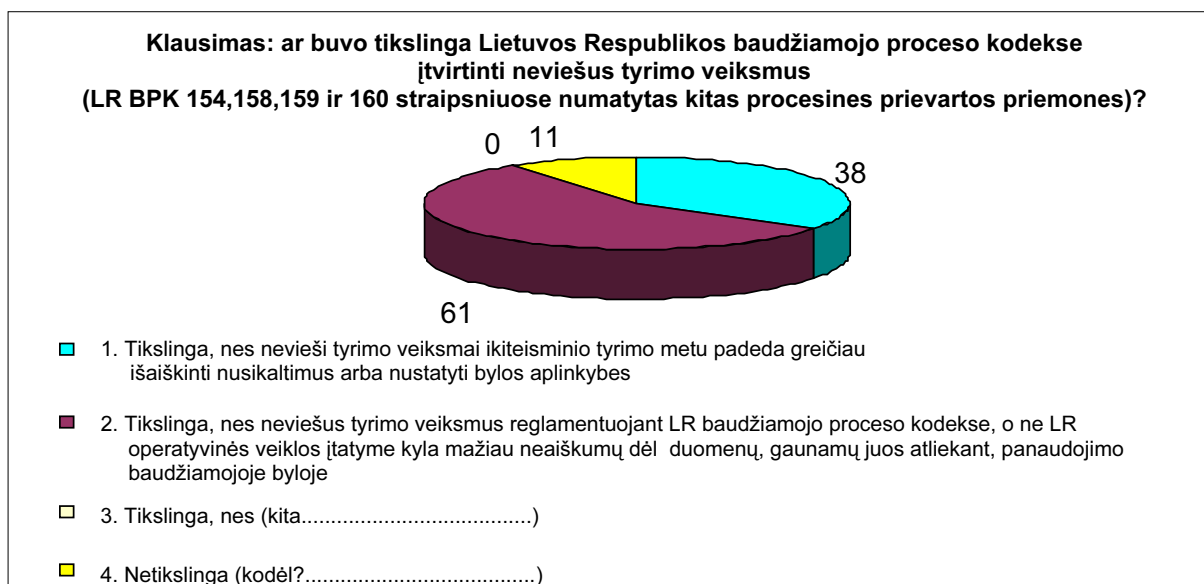

¹ Nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio sąvoka, vartojama 1997 m. Operatyvinės veiklos įstatymo redakcijoje (Valstybės žinios. 1997. Nr. 50/1190), vėliau buvo pakeista į nusikalstamos veikos imitacijos modelio sąvoką.

Apklausus 97 Lietuvos įvairių teisėsaugos institucijų pareigūnus¹ buvo gauti duomenys, liudijantys, kad didžioji dalis respondentų, t. y. 61 iš apklaustųjų, susiduria su teisiniais neaiškumais ikiteisminio tyrimo metu vertinant ir baudžiamosiose bylose panaudojant duomenis, gautus atliekant operatyvinius veiksmus. Į klausimą, su kuo yra susiję praktikoje kylantys neaiškumai, 34 iš apklaustųjų ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų nurodė, kad neaiškumai yra susiję su duomenų, gautų atliekant operatyvinius veiksmus, leistinumo įvertinimu. 19 iš apklaustųjų ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų teigė, kad neaiškumai yra susiję su duomenų, gautų operatyvinių veiksmų atlikimo metu, patikimumo įvertinimu. Be to, 52 apklaustųjų ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų kartu pažymėjo, kad neaiškumai tai pat yra susiję su duomenų, gautų atliekant operatyvinius veiksmus, tinkamo užfiksovimo ir įforminimo įvertinimu (žr. 1 diagramą).

Apklauskos metu į klausimą, ar buvo tikslinga Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtinti neviešus tyrimo veiksmus (Baudžiamojo proceso kodekso 154, 158, 159 ir 160 straipsniuose numatytas kitas procesines prievartos priemones), didžioji dalis apklaustųjų ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų nurodė, kad tai padaryti buvo tikslinga. Be to, 61 apklaustasis nurodė, kad tai padaryti buvo tikslinga, nes neviešus tyrimo veiksmus reglamentuojant Baudžiamojo proceso kodekse, o ne Operatyvinės veiklos įstatyme, kyla mažiau neaiškumų dėl duomenų, gaunamų atliekant neviešus tyrimo veiksmus, panaudojimo baudžiamajame byloje (žr. 2 diagramą).

2 diagrama

Toliau nagrinėjant neviešų tyrimo veiksmų teisinio reglamentavimo klausimus reikia atkreipti dėmesį į tai, kad neviešus tyrimo veiksmus įtvirtinus Baudžiamojo proceso kodekse pasikeitė ir duomenų, gautų juos atliekant, vertinimo ir panaudojimo baudžiamajame procese tvarka. Atsižvelgiant į Baudžiamojo proceso kodekso 20 straipsnį įrodymais teisme gali būti pripažinti ikiteisminio tyrimo metu teisėtai būdais gauti ir užfiksuoti duomenys. Ar gauti duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjas arba teismas, kurio žinioje yra byla [1]. Todėl galime padaryti išvadą, kad tiek duomenys, gauti atliekant neviešus tyrimo veiksmus, tiek duomenys, gauti atliekant kitus ikiteisminio tyrimo veiksmus (pvz. apklausas, akistatas ir kitus) arba procesines prievartos priemones (pvz. kratas, poėmius ir kitus), yra lygiaverčiai ir teisme gali būti pripažinti įrodymais.

Pažymėtina, kad Rusijoje, kol neviešus tyrimo veiksmus numatė tik operatyvinę veiklą reglamentuojantys teisės aktai, mokslininkų gretose nesiliovė mokslinės diskusijos apie tai, ar duomenys, gauti atliekant operatyvinius veiksmus, kaip įrodymai gali būti panaudoti baudžiamajame procese ir jei taip, tai kokie operatyviniai duomenys ir kiek gali būti panaudoti baudžiamajame procese. Kai kurie Rusijos mokslininkai ir šiuo metu nurodo, kad operatyvinės veiklos rezultatai, t. y. duomenys, gauti at-

¹ Anketavimo būdu buvo apklausti 58 Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos ikiteisminio tyrimo pareigūnai bei 11 Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros ir 28 apygardų prokurorai.

liekant operatyvinius veiksmus, patys savaimė nelaikomi ir negali būti pripažinti įrodymais baudžiamajame byloje. Operatyvinių veiksmų metu gautus duomenis, jų teigimu, reikia vertinti kaip pagrindą, atsižvelgiant į kurį baudžiamajame byloje gali būti suformuluoti įrodymai [13]. Kiti Rusijos mokslininkai¹ teigia, kad kai kurie Rusijos Federacijos baudžiamąjį proceso kodekse numatyti nevieši tyrimo veiksmai, tokie kaip „pokalbių kontrolė ir įrašų darymas“ [14], kriminalistiniu ir procesiniu aspektu yra priskiriami savarankiškiems tyrimo veiksams, kurių metu gauti duomenys baudžiamajame procese gali būti pripažinti įrodymais.

Latvijos Respublikoje taip pat buvo atlikti moksliniai tyrimai. Remiantis gautais rezultatais buvo prieita prie išvados, kad siekiant efektyvesnio sunkiai atskleidžiamų nusikaltimų išaiškinimo ir tyrimo baudžiamąjį procesą reglamentuojančią įstatymą būtina papildyti teisės normomis ir jose įtvirtinti galimybę ikiteisminio tyrimo metu taikyti neviešus tyrimo veiksmus, o jų metu surinktus duomenis teisme pripažinti įrodymais².

Pažymėtina, kad nevieši tyrimo veiksmai įvairiose Europos šalyse (Vokietijoje, Prancūzijoje, Belgijoje ir kitose) yra įtvirtinti baudžiamajame procese reglamentuojančiose teisės normose, todėl juos atliekant gautų duomenų, kaip įrodymų, panaudojimo baudžiamajame procese galimybės šių šalių nusikaltimo išaiškinimo ir tyrimo praktikoje bei įvairių šakų mokslo teorijoje nebekelia jokių abejonių.

Toliau nagrinėjant neviešų tyrimo veiksmų teisinį reglamentavimą pažymėtina, kad nevieši tyrimo veiksmai ir galimybė juos panaudoti ikiteisminio tyrimo metu taip pat yra numatyta įvairiose Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse, kurios yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisės sistemos dalis. Neviešų tyrimo veiksmų panaudojimas išaiškinant ir tiriant nusikaltimus yra numatytas 1998 m. gruodžio 19 d. priimtoje Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijoje dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta, kurią Lietuvos Respublika ratifikavo 1998 m. kovo 12 d. [15], 1990 m. lapkričio 8 d. priimtoje Europos konvencijoje dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto ir konfiskavimo, kurią Lietuvos Respublika ratifikavo 1994 m. gruodžio 22 d. [16], 1999 m. sausio 27 d. priimtoje Europos Tarybos Baudžiamosios teisės konvencijoje dėl korupcijos, kurią Lietuvos Respublika ratifikavo 2002 m. sausio 25 d. [17], bei kituose tarptautiniuose teisės aktuose.

Europos Tarybos Baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos 23 straipsnis skelbia, kad kiekviena valstybė – konvencijos dalyvė turi imtis visų būtinų kovos su korupcija priemonių, įskaitant „specialias tyrimo priemones“, o konvencijos aiškinamajame rašte nurodoma, kad specialios tyrimo priemonės yra slaptųjų ar infiltruotų agentų naudojimas, klausymosi technikos instaliavimas, priėjimas prie asmeninių kompiuterinių bylų nei kitos priemonės [15].

Europos Žmogaus Teisių Teismas, aiškindamas Europos Sąjungos teisės normas, susijusias su neviešų tyrimo veiksmų taikymu, nurodė, kad slapti (nevieši) nusikaltimų ir nusikaltėlių išaiškinimo būdai yra pateisinami ir būtini siekiant išaiškinti tam tikrų kategorijų nusikaltimus. Todėl jų panaudojimas savaimė neprieštaruoja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos numatytiems žmogaus teisėms ir laisvėms [18]. Tačiau tarptautinių sutarčių dalyvių vidaus teisė turi būti preciziškai aiški ir suteikianti individams aiškų supratimą, kokiomis aplinkybėmis ir sąlygomis esant pareigūnai gali jiems taikyti slaptas (neviešas) tyrimo priemones [19].

Įvertinus Europos Žmogaus Teisių Teismo išsakytus teiginius ir atsižvelgus į tai, kad atliekant neviešus tyrimo veiksmus labiausiai yra suvaržomos asmens teisės ir laisvės, galima pagrįstai teigti, kad neviešus tyrimo veiksmus, kaip ir jų metu gautų duomenų panaudojimo baudžiamajame procese tvarka, turi reglamentuoti ne Operatyvinės veiklos įstatymo, o Baudžiamąjį proceso kodekso teisės normos. Tačiau toks teisinis reglamentavimas, kai tokie pat nevieši tyrimo veiksmai yra numatyti ir gali būti vykdomi vadovaujantis tiek Baudžiamąjį proceso kodekso, tiek Operatyvinės veiklos įstatymo teisės normomis, nėra preciziškai aiškus ir gali būti žmogaus teisių ir laisvių pažeidimų priežastimi.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad minėtuose įstatymuose skiriasi neviešų tyrimo veiksmų panaudojimo tiesiniai pagrindai. Baudžiamąjį proceso kodekse numatytas sąrašas nusikaltimų, kuriuos išaiškinti ir ištirti galima neviešais tyrimo veiksmais, skiriasi nuo sąrašo nusikaltimų, kuriems išaiškinti ir ištirti gali būti atliekamas operatyvinis tyrimas³. Pavyzdžiui, Operatyvinės veiklos įstatyme įtvirtinta,

¹ Plačiau žr.: А. П. Аленин. Виды и система следственных действий. – Правоведение, 2004. No. 1; А. Н. Халтурин, С. И. Цветков. Вопросы тактики контроля и записи переговоров. Вестник Московского университета // Право, 2003. No. 1.

² Plačiau žr.: А. Кавалиерис. Integration of investigation and intelligence activities – towards effectiveness of investigation // Jurisprudencija: LTU mokslo darbai. 2003. T. 43(35).

³ Operatyvinis tyrimas – organizacinė taktinė operatyvinės veiklos forma, apimanti operatyvinius veiksmus, įskaitant ir tuos, kuriems atlikti reikia motyvuotos teismo nutarties (pašto siuntų, dokumentų siuntų, pašto perlaidų bei jų dokumentų slapta kontrolė, techninių priemonių naudojimas specialia tvarka slaptai kontroliuojant ir fiksuojant asmenų pokalbius (telekomunikacijų tinklais perduodamos asmenų informacijos turinio kontrolė bei jos fiksavimas) ir informacijos gavimas iš telekomunikacijų operatorių ir telekomunikacijų paslaugų teikėjų bei slaptas pateikimas į gyvenamąsias ir negyvenamąsias patalpas, transporto

kad operatyvinis tyrimas yra atliekamas kai nusikalstamos veikos požymių nėra nustatyta, bet turima informacijos apie rengiamą, daromą arba padarytą labai sunkų arba sunkų nusikaltimą arba kai kuriuos šio įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje numatytus apysunkius nusikaltimus, taip pat apie nusikaltimą rengiantį, darantį ar padariusį asmenį. Be apysunkių nusikaltimų, šio įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje numatyti tokie nusikaltimai kaip vaiko išnaudojimas pornografijai (Baudžiamojo kodekso 162 str.), plėšimas (Baudžiamojo kodekso 180 str. 1 d.), turto sunaikinimas ar sugadinimas (Baudžiamojo kodekso 187 str. 2 d.), nusikalstamu būdu gauto turto įgijimas arba realizavimas (Baudžiamojo kodekso 189 str. 2 d.), netikrų mokėjimo instrumentų, skirtų atsiskaityti ne grynais pinigais, gaminimas ar neteisėtas disponavimas jais (Baudžiamojo kodekso 214 str.), dokumento suklastojimas arba suklastoto dokumento panaudojimas arba realizavimas (Baudžiamojo kodekso 300 str. 2 d.) ir kiti apysunkiai nusikaltimai, kuriems išaiškinti ir ištirti gali būti taikomi operatyviniai veiksmai [4]. Vienas iš operatyvino tyrimo metu atliekamų operatyvinių veiksmų yra techninių priemonių panaudojimas specialia tvarka, t. y. telekomunikacijų tinklais perduodamos asmenų informacijos turinio kontrolė bei jos fiksavimas.

Baudžiamojo proceso kodekso 154 straipsnyje, kuris reglamentuoja telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolę ir įrašų darymą, sąrašas nusikaltimų, kuriems išaiškinti ir ištirti gali būti atliekamas šis tyrimo veiksmas, yra panašus į sąrašą nusikaltimų, numatytų Operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje. Tačiau, viena vertus, nevieši tyrimo veiksmai, vadovaujantis Operatyvinės veiklos įstatymo teisės normomis, taip pat gali būti atliekami siekiant išaiškinti ir ištirti tokius apysunkius nusikaltimus kaip turto sunaikinimas ar sugadinimas, netikrų mokėjimo instrumentų, skirtų atsiskaityti ne grynais pinigais, gaminimas ar neteisėtas disponavimas jais, dokumento suklastojimą ar suklastoto dokumento panaudojimą arba realizavimą ir kitus apysunkius nusikaltimus – to nėra numatyta Baudžiamojo proceso kodekse. Kita vertus, Baudžiamojo proceso kodekso 154 straipsnio 1 dalyje, be kitų labai sunkių ir sunkių nusikaltimų, yra numatyti tokie sunkiai atskleidžiami apysunkiai nusikaltimai kaip tarpininkavimas (Baudžiamojo kodekso 226 str. 1 d.), piktnaudžiavimas (Baudžiamojo kodekso 228 str.) bei kyšininkavimo lengvesnė forma (Baudžiamojo kodekso 225 str. 1 d.) [1], kuriems išaiškinti ir ištirti gali būti taikoma telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolė ir įrašų darymas – to Operatyvinės veiklos įstatyme nėra numatyta. Be to, vadovaujantis baudžiamojo proceso teisės normomis nagrinėjamas neviešas tyrimo veiksmas taip pat gali būti atliekamas ir kitais pagrindais¹.

Toliau nagrinėdami neviešų tyrimo veiksmų teisinio reglamentavimo probleminius klausimus galime matyti, kad šiuose įstatymuose taip pat skiriasi neviešų tyrimo veiksmų sankcionavimo tvarka – tai ir vėl sudaro prielaidas pažeisti žmogaus teises ir laisves. Pavyzdžiui, Baudžiamojo proceso kodekse numatytas kitas procesines prievartos priemonės, nagrinėjamus neviešus tyrimo veiksmus, atsižvelgiant į šio įstatymo reikalavimus, sankcionuoja tik teismas, tuo tarpu Operatyvinės veiklos įstatyme numatytus kai kuriuos operatyvinius veiksmus (nusikalstamos veikos imitacijos modelį, kontroliuojamą gabenimą) sankcionuoja prokuroras, o kitus operatyvinius veiksmus (pašto siuntų, dokumentų siuntų, pašto perlaidų bei jų dokumentų slaptą kontrolę, techninių priemonių naudojimą specialia tvarka slaptai kontroliuojant ir fiksuojant asmenų pokalbius ir informacijos gavimą iš telekomunikacijų operatorių ir telekomunikacijų paslaugų teikėjų ir kitus) – teismas.

Analizuodami neviešų tyrimo veiksmų panaudojimo išaiškinant ir tiriant nusikaltimus teisiniu pagrindus bei jų sankcionavimo tvarką aptarėme tik kai kuriuos probleminius klausimus, susijusius su neviešų tyrimo veiksmų teisiniu reglamentavimu. Tačiau atlikta teisės aktų analizė parodė, kad neviešų tyrimo veiksmų teisinis reglamentavimas minėtuose Lietuvos įstatymuose yra skirtingas, dviprasmiškas ir nėra galutinai sureguliuotas – tam būtina keisti ir tobulinti minėtų įstatymų teisės normas.

Apibendrinus straipsnyje pateiktus teiginius ir apklausos, atliktos rengiant straipsnį, rezultatus toliau pateikiamos išvados ir siūlymai, kaip spręsti probleminius klausimus.

---

priemonės, taip pat jų apžiūra, laikinas dokumentų paėmimas ir apžiūra, medžiagų, žaliavų ir produkcijos pavyzdžių bei kitų objektų paėmimas tirti neskelbiant apie jų paėmimą) ar prokuroro sankcijos (nusikalstamos veikos imitacijos modelis, kontroliuojamas gabenimas). Plačiau žr.: Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 65–2633.

¹ Telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolė ir įrašų darymą galima atlikti ir tuo atveju, kai yra pavojus, kad prieš nukentėjusį, liudytoją ar kitus proceso dalyvius arba jų artimuosius bus panaudotas smurtas, prievarta ar kitokios neteisėtos veikos. Be to, ta pačia tvarka gali būti kontroliuojama ir fiksuojama telekomunikacijų tinklais perduodama informacija, išskyrus jos turinį, jeigu yra pagrindas manyti, kad tokiu būdu galima gauti duomenų apie nesunkius nusikaltimus, numatytus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 166, 196, 197, 198(1) straipsniuose, 309 straipsnio 1 ir 2 dalyse. Plačiau žr.: Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 37–1341.

Išvados ir siūlymai

1. 2002 m. priimtame ir 2003 m. įsigaliojusiame Baudžiamojo proceso kodekse, be kitų procesinių prievartos priemonių, numatytos naujai baudžiamajame procese atsiradusios kitos procesinės prievartos priemonės – telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolės bei įrašų darymas, savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai, leidimas atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, slaptas sekimas. Tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių kriminalistai jas vadina neviešais ar specialiais ikiteisminio tyrimo veiksmais.

2. Neviešus tyrimo veiksmus numatyti Baudžiamojo proceso kodekse buvo būtina, nes dviprasmiškas jų teisinis reglamentavimas, kai nevieši tyrimo veiksmai buvo numatyti Operatyvinės veiklos įstatyme, o jų metu gautų duomenų panaudojimo baudžiamajame procese tvarka – Baudžiamojo proceso kodekse, nusikaltimų išaiškinimo ir tyrimo praktikoje bei įvairių mokslo šakų teorijoje sukeldavo daug neaiškumų ir teisės normų praktinio taikymo problemų.

Be to, neviešus tyrimo veiksmus įtvirtinus Baudžiamojo proceso kodekse pasikeitė ir jų metu gautų duomenų vertinimo ir panaudojimo baudžiamajame procese tvarka, nes atsižvelgiant į šio įstatymo teisės normas tiek neviešų tyrimo veiksmų, tiek viešų tyrimo veiksmų ar procesinių prievartos priemonių taikymo metu gauti duomenys teisme gali būti pripažinti įrodymais.

3. Nors neviešų tyrimo veiksmų integracijos į Lietuvos baudžiamąjį procesą aspektai yra teigiami, būtina toliau tobulinti neviešų tyrimo veiksmų teisinį reglamentavimą ir panaikinti įstatymų teisės spragas. Tam reikia suvienodinti Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatyme ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse pateiktų nusikaltimų, kuriems išaiškinti ir ištirti gali būti taikomi nevieši tyrimo veiksmai, sąrašus bei neviešų tyrimo veiksmų sankcionavimo tvarką. Be to, siekiant nustatyti aiškų neviešų tyrimo veiksmų teisinį reglamentavimą ateityje reikia praplėsti Baudžiamojo proceso kodekse numatytų kitų procesinių prievartos priemonių, vadinamų neviešais tyrimo veiksmais, turinį, o Operatyvinės veiklos įstatyme jų visiškai atsisakyti.

LITERATŪRA

1. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 37/1341.
2. **Burda R.** Naujas baudžiamojo proceso kodeksas – nauji kriminalistikos taktikos uždaviniai // Jurisprudencija: LTU mokslo darbai. 2003. T. 43(35).
3. **Kavaleris A.** Integration of investigation and intelligence activities – towards effectiveness of investigation // Jurisprudencija: LTU mokslo darbai. 2003. T. 43(35).
4. **Lietuvos Respublikos** operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 65–2633.
5. **Goda G.** Baudžiamojo proceso raidos tendencijos Europoje // Teisės problemos. 2003. Nr. 3.
6. **Ashworth A.** The Criminal Process. An Evaluative Study. – Great Britain, 1994.
7. **Cole G. F., Smith E. Ch.** Criminal Justice. – Belmont, USA, 1998.
8. **Махов В. Н., Пашков М. А.** Уголовный процесс США (досудебная стадия). Москва, 1998.
9. **Kube E.** Kriminalistik Handbuch für Praxis und Wissenschaft. – Stuttgart, 1992. Band 2.
10. **Vahlenkamp W., Knauf I.** Korruption hinnehmen oder handeln? – Wiesbaden, Germany, 1998.
11. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 1961. Nr. 18–148.
12. **Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo** 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198–1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 2000. Nr. 39–1105.
13. **Научно-практический комментарий к Уголовно – процессуальному кодексу Российской Федерации** под ред. В. М. Лебедева. – Москва, 2003.
14. **Уголовно–процессуальный кодекс Российской Федерации.** Федеральный Закон от 18 декабря 2001 г. № 174–ФЗ с изменениями // СЗ РФ. 2001. № 52. Ч. 1.
15. **Jungtinių Tautų Organizacijos** konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta // Valstybės žinios. 1998. Nr. 38/996; Nr. 93.
16. **Europos konvencija** dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto ir konfiskavimo // Valstybės žinios. 1995. Nr. 12/263.
17. **Europos Tarybos** Baudžiamosios teisės konvencijoje dėl korupcijos // Valstybės žinios. 2002. Nr. 23/851; Nr. 23/853.
18. **Europos Žmogaus Teisių Teismo** sprendimas byloje Klass ir kiti prieš Vokietiją // Cour. D. H., arret Klass et autres du 6 septembre 1978.
19. **Europos Žmogaus Teisių Teismo** sprendimas byloje Kopp prieš Šveicariją // Cour. D. H., arret Kopp du 25 mars 1998, Recueil 1998 – II.

Criminalistics Evaluation of Integration of the Covert Investigative Activities into Criminal Process of Lithuania

Doctoral Candidate Ernestas Lipnickas
Mykolas Romeris University

Keywords: *the criminal process, criminalistic, the other means of the process constraint, the covered investigation activities and the operational activities, the legal regulation of its usage in the crimes detection and investigation.*

SUMMARY

In 2003 in Lithuania the new criminal laws came into force – the Criminal Code of the Republic of Lithuania adopted in 2000 and the Criminal Process Code of the Republic of Lithuania of 2002 aimed to reconsolidate the legal regulation of the criminal acts qualification, solution and investigation, thus to finish the legislature reform in Lithuania. Despite the fact that the main criminal laws of the country have been passed and come into force at the same time, still there are gaps and the problematic issues of the practical application of the rules of law that require separate analysis.

One of the problematic issues requiring the scientists' attention is that of the legal ground and order for the usage of covered investigation activities that are called the other means of process constraint in the Criminal Process Code of the Republic of Lithuania and also the operational (covered) activities in the law on operational activities of the Republic of Lithuania when solving and investigating crimes.

Considering the problems of interpretation of the rules of law appearing in practice and of their practical application the article deals with the analysis of the legal regulation of the covered investigation activities in Lithuania before and after the new criminal laws came into force, also the legal regulation of the covered investigation activities in the legal context of EU and other foreign countries.

Analyzing the rules of law before the new criminal law came into force the article states that in Lithuania were the equivocal legal regulation of the covered investigation activities that are called operational activities and of the data received during such activities. Because the operational activities were foreseen in the law on operational activities of the Republic of Lithuania and the order of usage of the data received in the result of such activities in the criminal process correspondingly in the Criminal Process Code of the Republic of Lithuania. Such an equivocal legal regulation of the covered investigation activities and of the data received during such deeds often caused obscurity and the problems of the practical application of the rules of law for public prosecutors and the officers of various law enforcement institutions.

The inquiry was conducted during the preparation of the article and as the result the public prosecutors and the officers of various law enforcement institutions noticed and indicated that it was necessary to foresee the covered investigation activities in the Criminal Process Code of the Republic of Lithuania as in the case when covered investigation activities are regulated by the Criminal Process Code of the Republic of Lithuania and not by the law on operational activities of the Republic of Lithuania there is less obscurity related to usage of the data received during the covered investigation activities in the criminal process.

Analyzing the legal regulation of the covered investigation activities rules after the new Criminal Process Code of the Republic of Lithuania came into force it is noticed that in this law alongside with the process constraint measures also other process constraint measures are foreseen, namely: control and recording of the information transferred by the telecommunication nets (art.154.), activities of the officers of the pretrial investigation without revealing their identity (art.158.), permission to conduct the deed imitating a criminal act (art.159), covered surveillance (art.160). Although they are called as other means of process constraint in the law, but the criminalists in Lithuania and other countries call them covered or special activities of the pretrial investigation when the meaningful data is collected to solve and to investigate the crime.

It is also noticed that after consolidation of the covered investigation activities in the Criminal Process Code of the Republic of Lithuania the order of the evaluation and usage of the data received during such activities in the criminal process has also changed. Considering the rules of that law the data received in the result of the covered investigation activities, overt investigation activities or process constraint measures can be acknowledges as evidence in the court.

Analyzing other laws in Lithuania it is noticed that at present the covered investigation activities and the order of their performance are also foreseen by the law on operational activities of the Republic of Lithuania preserving validity of the rules of law regulating operational activities and the order of their performance. Evaluating it the article stresses that such a legal regulation of the covered investigation activities in Lithuania when the same covered investigation activities can be applied by both the Criminal Process Code of the Republic of Lithuania and by the law on operational activities of the Republic of Lithuania is not precisely clear and can cause violations of the human rights. It is also noticed that the legal regulation of the covered investigation activities in Lithuania is problematic from the point of view that legal ground and the order to sanction the application of the covered investigation activities are different in the mentioned laws.

After analyzing the problematic issues related to the legal regulation of the covered investigation activities in Lithuania it is proposed in the article to perfect further the rules of laws in Lithuania, and namely, it is proposed to unify the legal ground and the order to sanction the application of the covered investigation activities in the Criminal Process Code of the Republic of Lithuania and by the law on operational activities of the Republic of Lithuania. Additionally, in order to establish the clear regulation of the covered investigation activities it is proposed in the future to extend the content of the other process constraint measures foreseen by the Criminal Process Code of the Republic of Lithuania and to renounce them in the law on operational activities of the Republic of Lithuania.

